

SAJTÓSZABADSÁG, KÖZVÉLEMÉNY

Az amerikai demokrácia (amely a közbídelemmel ellentétben nem egy könyv, hanem kettő) mindmáig a magyar nyelvű könyvkiadás egyik legfájóbb adóssága. Igaz, történtek kísérletek ennek a megkerülhetetlen műnek közreadására. De mind az 1982-es óvatos szemelvény-válogatás,¹ mind az 1982-es válogatáson alapuló 1993-as teljes kiadás² zavaros, nehezen követhető, ha ugyan nem olvashatatlan. A kötet fordítóinak jó része nemcsak a francia XIX. század első felének társadalomtudományi nyelvében volt járatlan, de az ilyen kaliberű könyv tolmácsolásához nélkülözhetetlen háttértudásnak sem mindig volt birtokában. Van abban valami nagyon jelképes, és van talán baljós előjel is, hogy ez a jobb sorsra érdemes klasszikus annak idején ilyen mostoha sorsra jutott.

Ha csak az itt újrarendezett szemelvényt nézem, az 1993-as kiadásban egy sor olyan félreértés éktelenkedik a szövegben, amit pedig gondos és hozzáértő lektor könnyen kigyomláhatott volna. Hogy csak a legdurvább hibákat idézzem, a les moeurs nem „erkölcs” (261.), hanem ’életforma’; a société civile nem „polgári társadalom” (uo.), hanem ’civil társadalom’; a vous marchez dans l’ordre nem „rendet kell tenni” (262.), hanem kb. ’menjünk sorjában’; a juges ordinaires nem ’közönséges bírák’ (263.), hanem ’köztörvényes bírák’; az axiome nem „közhely” (267.), hanem ’alapigazság’; a lever bannière nem „zászlót bont” (uo.), hanem ’háborút indít’, a tour à tour nem „időről időre” (269.), hanem ’egymás után’ vagy ’egyenként’, a symbole nem „jelkép” (uo.), hanem ’hitelvek, alapelvek összessége’, és a sort folytathatnám. (A tévesen értelmezett nagyobb szókapcsolatok és mondatok bemutatásával már nem is akarom az olvasót fárasztani.)

Tocqueville az első Demokrácia második részének híres harmadik fejezetében beszél a sajtószabadságról (az alábbiakban, jelentéktelen rövidítéssel, ezt a ma különösen aktuális – és az 1982-es válogatásból kihagyott írásban közreadni³). Amilyen jelentős hatalom a közvélemény, ugyanolyan jelentős hatalom a közvéleményt befolyásolni tudó sajtó is. És ha az intézményesült és alkotmányban rögzített hatalmi ágak tartósan figyelmen kívül hagyják őket, annak csaknem mindig politikai válság a következménye. Tocqueville szerint nagyon nem szerencsés a sajtót korlátozni, ha a demokrácia többé-kevésbé már meghonosodott

a politikai struktúrákban: X. Károly is azért bukott meg 1830-ban (az úgynevezett júliusi forradalom a fiatal Alexis de Tocqueville egyik első nagy történelmi élménye), mert az ellenzéki sajtót durván el akarta hallgattatni.

Van egyfajta analógia a sajtó meg a közvélemény közti viszony, illetve a között a viszony között, amelyik a demokrácia és a társadalmi osztályok egyre növekvő egyenlősége közt figyelhető meg. A sajtó, amely nemcsak kifejezi, de – mind jó, mind rossz irányban – befolyásolhatja is a közvéleményt, szükségszerű, bár korántsem elégséges előfeltétele a szabadság garanciájának. Már csak azért sem, mert ha úgy fordulnak a dolgok, a sajtó a vélemények befolyásolásával még a szabadság szűkítéséhez, ha ugyan nem teljes felszámolásához is készségesen segédkezet nyújthat; nevezetesen akkor, amikor a többség szolgálatába szegődve elhallgattat minden olyan véleményt, amely vagy ellentétes vagy összeegyeztethetetlen a többségével. Ez az a csend, amely még a cenzúránál is rosszabb, tovább erősíti a „többség diktatúráját”.⁴

Sokszor felmerül: lehetséges vagy egyáltalán kívánatos-e szigorú ellenőrzés alá vonni a sajtót abból a célból, hogy kiszűrjük a sok rosszat, amely elkerülhetetlen velejárója? Tocqueville szerint már maga a kérdés is abszurd, hiszen az ilyen szigorú ellenőrzéshez korlátlan hatalom szükséges, ahol viszont a hatalom korlátlan, ott fel sem vetődik ez a kérdés. Az igazi demokráciában a sajtó csakis szabad lehet, más nem, köztes megoldás nincsen: „A sajtót illetően – mondja Tocqueville – csak akkor örülhetünk a szólásszabadság által biztosított felbecsülhetetlen értékeknek, ha abba a sok rosszba is hajlandók vagyunk beletörődni, amelyek elválaszthatatlanok tőle.”⁵

Befejezésül hadd idézzek egy részt a második Amerikai demokrácia utolsó fejezetéből: „Az egyenlőség évszázadaiban az egyén magától értetődően el van szigetelve a többitől; ezért könnyű kiragadni a közösségből, és könnyű büntetlenül meghurcolni, nincsenek örökletes barátai, akiket a bajban segítségül hívhatna, és nincs olyan társadalmi osztály sem, amelynek védelmére számíthatna. Ma a jogaiban sértett honpolgár csak egyféleképpen tud védekezni; mégpedig úgy, hogy az egész nemzethez fordul, és ha süket fülekre talál, akkor az egész emberiséghez; végeredményében erre való a sajtó. [...] Amíg a sajtó megmarad szabadnak, addig a szolgátság sohasem lehet teljes. A sajtó ugyanis a legfontosabb demokratikus eszköze a szabadság védelmének.”⁶

Á. P.

A sajtószabadság nemcsak a politikai véleményeken, hanem minden véleményen érezteti hatását; átalakítja a törvényeket, még az életformákat is megváltoztatja. Hogy az Egyesült Államokban a sajtószabadság mennyire hatotta át a civil társadalmat, azt másik fejezetben igyekszem felvázolni. Ott próbálom majd feltárni, milyen irányt adott az eszméknek, mire szoktatta rá a gondolkodást, és hogyan befolyásolta az amerikaiak érzelmeit. Ezúttal csak azt fogom szemügyre venni, milyen következményekkel jár a sajtószabadság a politika világában.

Őszintén be kell vallanom, én korántsem bálványozom a sajtószabadságot, korántsem tartom valami eredendően jó és tökéletes dolognak. És nem azért szeretem, mert sok jó származik belőle, hanem azért, mert sok rossztól kímél meg bennünket.

Ha mutatna valaki a gondolat korlátlan függetlenségbe és teljes szolgáltságba kényszerítése közt egy közbülső pozíciót, és volna némi remény is rá, hogy ott megvethetem a lábam, akkor lehet, hogy meg is próbálkoznék vele; de találhat-e valaki ilyet? Induljunk csak el a korlátlan szabadságtól, és menjünk sorjában; vajon mit csinálunk? Legelőször is esküdtek elé állítjuk az írókat; az esküdtek azonban felmentik őket, és amit eddig csak egyetlen ember gondolt, az ettől fogva egy egész országnak lesz a véleménye. Más szóval egyszerre csináltunk túl sokat és túl keveset. Tovább kell mennünk. Az írókat bíróság elé állítjuk. De a bírák csak akkor tudnak ítéletet hozni, ha előzőleg meghallgatták a vádlottat. Amit az író csak félve mert könyvben elmondani, azt most büntetlenül hirdeti ország-világ előtt a vádirat. És ezek szerezhethetnek tudomást arról, amit addig egy ismeretlen szerző mondott. Az írott szó azonban csak külső forma, csak a gondolat teste, ha lehet így fogalmazni, de nem maga a gondolat. A bíróságok a testet maguk elé idézhetik, a lélek felett azonban nincs hatalmuk, a lélek minduntalan kicsúszik a kezük közül. Más szóval egyszerre csináltunk túl sokat és túl keveset. Tovább kell mennünk. Végül az írók megregulázását rábízunk a cenzorokra. Nagyszerű! Közeledünk. Hogyan, hát nem tehet mindenki olyan politikai nyilatkozatot, amelyet csak akar? Ezzel nem mentünk sokra; még nagyobb lett a baj. De mi volna, ha olyan materiális erőnek fognánk fel a gondolatot, amelynek annál nagyobb a befolyása, minél többen hirdetik? Mi volna, ha az írókat egy hadsereg katonájának tekintenénk? Csak-hogy a materiális erőktől eltérően nemritkán akkor is nagy a gondolat befolyása, ha kicsi a csoport, amelyik zászlajára tűzi. Annak a nagy hatalmú embernek a szavai, aki egyedül néz farkasszemet egy néma, de indulatos testülettel, ezer szónok zavaros kiabálásánál is többet nyomnak a latban. És

ha csak annyit harcolunk is ki, hogy legalább egyetlen nyilvános helyen lehessen szabadon beszélni, már az is annyi, mintha minden egyes faluban lehetne. Ebből az következik, hogy a szólásszabadságot éppúgy el kell törölni, mint az írott szó közreadásának szabadságát. Ezúttal, végre, célhoz értünk. De hová jutottunk? A szabadsággal való visszaéléstől indultunk, és megérkeztünk a zsarnok csizmája alá.

A legnagyobb szabadságtól indultunk, és úgy jutottunk el a legnagyobb szolgaságig, hogy egyetlen olyan helyet sem találtunk ezen a hosszú úton, ahol lábunkat megvethettük volna.

Olyan népek is akadnak, amelyek, az általam idézett általános okoktól függetlenül, sajátos megfontolásból ragaszkodnak a sajtószabadsághoz.

Egyes – önmagukat szabadnak tartó – nemzeteknél a hatalom képviselői közül bárki megengedheti magának, hogy lábbal tiporja a törvényt, anél is inkább, mivel az illető ország alkotmánya semmi olyan joggal nem ruházza fel az elnyomottakat, amelynek nevében panaszt emelhetnek emiatt a bíróságon. Ezeknél a népeknél a sajtó függetlensége nem egy garancia a sok közül, hanem az egyetlen megmaradt biztosítéka a honpolgárok szabadságának és biztonságának.

Ha e nemzetek vezetői egy szép napon azzal állnának elő, hogy a sajtót meg kell fosztani függetlenségétől, a nép méltán mondhatná nekik: ha hagyjátok, hogy köztörvényi eljárásban bíróságok hozzanak ítéletet az általatok elkövetett bűncselekmények felett, akkor esetleg mi is lemondunk arról, hogy a közvélemény ítélőszékétől kérjünk jogorvoslatot.

Ahol tüntetően a népszuverenitás dogmája az úr, abban az országban a cenzúra nem egyszerűen veszedelmes dolog, hanem egyenesen képtelenség.

Ha egyszer minden honpolgár egyformán részt vehet a társadalom irányításában, akkor azzal a képességgel is rendelkeznie kell, amely nélkül nemcsak hogy nem tud választani a kortársakat foglalkoztató különböző vélemények között, de azokat a tényeket sem tudja kellőképp mérlegelni, amelyeknek ismerete nélkülözhetetlen a helyes döntéshez.

Mindebből az következik, hogy a népszuverenitás meg a sajtószabadság két olyan dolog, amely szorosan összefügg egymással: a cenzúra meg az egyetemes választójog viszont, épp ellenkezőleg, egymást kizáró fogalmak, és sokáig nem maradhatnak egymás mellett egyazon nép politikai intézményeiben. Jelenleg tizenkét millióan élnek az Egyesült Államok területén, és e között a tizenkét millió ember között nem akad egyetlenegy sem, aki követelni merné a sajtószabadság korlátozását.

Az első újságban, amely Amerikába jövet szemem elé került, ezen a cikken akadt meg a tekintetem (igyekszem a szöveget pontosan fordítani):

„Jackson (mármint az Elnök) úgy beszélt ebben az egész ügyben, mint valami szívtelen kényúr, akit egyetlen dolog érdekel csak, az, hogy hatalmon maradjon. Ennyi becsvágy már bűn, és ennek a bűnnek meg is lesz a méltó büntetése. Neki az ármány az igazi hivatása, de az ármány fogja keresztülhúzni a terveit, és az ármány fogja elveszejteni is. Hiába próbálkozik megvesztegetéssel, bűnös fondorlatai nem maradhatnak örökre titokban. Mint a gátlástalan és szégyentelen hazárdjátékos, úgy lépett a politika porondjára. De ha sikerült is neki tervét valóra váltani, már nincs messze az igazság órája. Akkor vissza kell majd adnia, amit nyert. De hiába hajítja messze magától cinkelt dobókockáját, így is, úgy is örültekházában végzi, ahol kedvére átkozhatja a tébolyt, amely végül bukását okozta. Mert bűnös szívének nem adatott meg, hogy valaha is megtudja, hogy mi is a bűnbánat.” (*Vincenne's Gazette*)

Franciaországban sokan azt hiszik, hogy a sajtó durvaságaira a könnyen felbillenő társadalmi egyensúly, a politikai indulatok hevessege, valamint a kettővel együtt járó általános rossz közérzet a magyarázat. Mintha mindenki abban reménykedne, hogy egyszer csak eljön az az időszak, amikor visszaáll a társadalmi egyensúly, és ezzel egyidejűleg a sajtó is megnyugszik. Én viszont, velük ellentétben, sokkal inkább az általam fentebb felvázolt okokkal magyaráznám, miért is van ránk a sajtó olyan nagy hatással; azt azonban egy percig sem állítom, hogy ezek az okok a sajtó nyelvére is befolyással volnának. Mindig is úgy gondoltam, az időszakos sajtónak nagyon is megvannak a maga külön ösztönei és indulatai, és hogy ezek az ösztönök és indulatok teljesen függetlenek attól, hogy a sajtó mikor, milyen körülmények közt teljesíti feladatát. Az Amerikában tapasztaltak csak megerősítették a meggyőződésemet.

Jelenleg talán Amerika az egyetlen olyan ország a világon, amelyben hiába keressük a forradalom csíráit. Az amerikai sajtó azonban, ennek ellenére, ugyanolyan destruktív, és ugyanolyan indulatos is, mint Franciaországban, jóllehet ott egészen más okok váltják ki ezeket a dühös kirohanásokat. A sajtó Amerikában is ugyanolyan – egyszerre nagyon sok jóra és nagyon sok rosszra képes – rendkívüli hatalom, akárcsak Franciaországban, de ahol nincs sajtó, ott a szabadság életképtelen, ahol pedig van, csak ügyel-bajjal lehet a társadalmi rendet fenntartani.

Meg kell állapítanunk, a sajtónak az Egyesült Államokban sokkal kisebb a hatalma, mint nálunk. Amiért is a lehető legritkább, hogy egy újság ellen pert indítsanak. Ennek egyszerű az oka: az amerikaiak nemcsak elfogadják, hanem alkalmazzák is, mégpedig jóhiszeműen, a népszuverenitás dogmáját. Eszükbe se jut, hogy – napról napra változó alkotóelemekkel – örökké érvényes alkotmányokat szövegezzenek. Ami annyit jelent, hogy mindenki szabadon bírálhatja a létező törvényeket, feltéve, hogy senki se akarja erőszakkal kivonni magát a hatályuk alól.

Különben is, az amerikaiak szerint az igazságszolgáltatás tehetetlen ezekben az esetekben, és képtelen a sajtó megregulázására; mivel a nyelv, rugalmassága folytán, minduntalan kisiklik a bírói elemzés hálójából, az efféle vétségek szinte megfoghatatlanok, hiába is próbál a bíróság újra meg újra pálcát törni felettük. Az amerikaiak úgy gondolják, csakis az a bíróság tudja a sajtót hatékonyan befolyásolni, amelyik hű a létező rendhez, és amelyik emellett arra is képes, hogy felülemelkedjen a körülötte hangoskodó közvéleményen; vagyis az a bíróság, amely a nyilvánosság teljes kizárásával hoz ítéletet, amely nem tartja magára nézve kötelezőnek, hogy indokolja döntéseit, és amely nem is annyira a kimondott szót, mint inkább a szándékot szankcionálja. Csakis az vesztegetheti idejét a szabad sajtó üldözésére, akinek hatalmában áll felállítani és fenntartani egy ilyen bíróságot. Ezzel viszont korlátlan uralmát az egész társadalomra kiterjeszti, és ha úgy adódna, maguktól az íróktól ugyanolyan könnyen meg tudna szabadulni, mint a műveiktől. A sajtót illetően nincs középút szolgálkúség és teljes szabadság között. Csak akkor örülhetünk a szólásszabadság által biztosított felbecsülhetetlen értékeknek, ha abba a sok rosszba is hajlandók vagyunk beletörődni, amelyek elválaszthatatlanok tőle. Kizárólag a jót akarni, a rosszat nem, annyi, mint elfogadni azt az illúziót, amelybe – sok más illúzió mellett – a belső harcokba belefáradt és a hiábavaló erőfeszítésekben kimerült beteg országok ringatják magukat, amikor azt keresik, hogyan is lehetne a területükön egyidejűleg megtartani az egymás ellen harcoló véleményeket és egymással ellentétes elveket.

Az a tény, hogy Amerikában olyan csekély az újságok befolyása, az alábbi fő okokra vezethető vissza.

Az írott szó szabadsága a többi szabadságjoghoz hasonlóan annál félelmetesebb, minél újabb; amelyik nép sohase lehetett tanúja az államügyek intézésének, az hitelt ad az útjába akadó első hordószónoknak. Az angol-amerikaiaknál ez a szabadságjog egyidős az első telepések megérkezével; de ha a sajtó alkalmas is az emberi indulatok felszítására, arra egymagában

nem képes, hogy létre is hozza őket. Márpedig ha igaz, hogy az amerikai politikai élet változatos, pezsgő, sőt, nyugtalan, az is igaz, hogy ritkán zaklatják fel heves indulatok; míg az anyagi érdekek nem sérülnek, addig általában semmi se bolygatja fel a politikai életet, márpedig az Egyesült Államokban az üzlet virágzik. Elég egy pillantást vetni a két nép újságjaiba, máris világos, hogy ebből a szempontból miben is különböznek tőlünk az angol-amerikaiak. A francia sajtóban csak kis helyet foglalnak el a kereskedelmi hirdetések, és számuk is csekély. Az újság lényegi részét politikai viták alkotják. Amerikában viszont a hatalmas újsággal jó háromnegyedét hirdetések teszik ki, a többi részt pedig általában politikai hírek vagy közönséges anekdoták töltik ki. És csak az újság egyik eldugott sarkában találunk, hébe-hóba, olyan heves vitacikkeket, amik minálunk mindennapos csemegéi az újságolvasónak.

Egy hatalom annál erősebb, minél jobban központosítja az irányítást: olyan általános törvénye ez a természetnek, amit már az egyszerű tapasztalat is igazolhat, és amire a legjelentéktelenebb zsarnok is ösztönösen ráérezhet.

Franciaországban a sajtót két szempontból is erős központosítás jellemzi.

Egyrészt a sajtó minden hatalma egyetlen helyen koncentrálódik, másrészt úgyszólván egyetlen kézben, már csak azért is, mert viszonylag kevés az újságok száma.

Ezért van az, hogy a sajtónak, ráadásul egy szkeptikus nép körében, szinte végtelen a hatalma. Nem csoda, hogy ellenséget látnak benne, az ilyen ellenséggel a kormány hosszabb-rövidebb ideig ugyan békét köthet, de ha konfliktusba kerül vele, mindig ő húzza a rövidebbet.

Az imént kétféle központosításról beszéltem, a kettőből egyik sem létezik Amerikában.

Az Egyesült Államoknak nincs fővárosa: a tudás meg a hatalom nem egyetlen helyen koncentrálódik, hanem mintegy szét van terítve ebben a hatalmas országban. Az emberi értelem sugarai nem egyetlen közös centrumból indulnak ki, hanem minden irányból keresztezik egymást. Az amerikaiak nem irányítják központilag a gondolatot, ahogyan nem irányítják központilag az üzleti életet sem.

Mindez a helyi körülményeknek is függvénye, és független az emberi akarattól.

Az Egyesült Államokban nincs szükség semmiféle engedélyre a könyvnyomtatáshoz, ahogyan az újságkiadáshoz sem követelnek se okmánybé-

lyeget, se előzetes bejelentést, és az óvadék letétbe helyezésének jogszabálya is ismeretlen.⁸

Aminek következtében nagyon egyszerű és könnyű is újságot alapítani; elég néhány előfizető, és az alapítónak már meg is térültek a költségei. Nem csoda, hogy olyan magas az Egyesült Államokban a rendszeresen, illetve kisebb-nagyobb rendszerességgel⁹ megjelenő lapok száma. A műveltebb amerikaiak épp ezzel a hihetetlen szétterültséggel magyarázzák a sajtó gyengeségét: nemhiába egyik alapigazsága az amerikai politikatudomány-nak, hogy egy módja van csak a sajtó semlegesítésének: ha minél nagyobb az újságok száma. Fel nem tudom fogni, hogyan lehetséges, hogy nálunk csak egészen szűk körben ismerik ezt a pofonegyszerű igazságot. Azt még értem, hogy akik sajtóval akarnak forradalmat csinálni, igyekeznek ennek erejét néhány befolyásos lapra összpontosítani; de hogy a fennálló rend hivatalos szószólói meg a létező törvények védelmezői miért a sajtó koncentrálásával akarják semlegesíteni az újságok befolyását, azt már sehogyan sem tudom felfogni. Mintha az európai kormányok arra törekednének, hogy ugyanúgy bánjanak a sajtóval, mint ahogy a lovagok bántak ellenfeleikkel: mivel tapasztalatból tudják, milyen hatalmas fegyver a központosítás, ezért ellenfeleiket sem akarják tőle megfosztani, talán hogy még nagyobb legyen a dicsőség, ha egyszer legyőzik őket.

Az Egyesült Államokban szinte nincs is kisváros, amelynek ne volna saját újsága. Nem nehéz megérteni, hogy ahol ennyi a harcos, ott nem lehet se fegyelemről, se együttes fellépésről beszélni: itt mindegyiknek megvan a maga háborúja. Nem mintha az Unió minden egyes politikai újságja kivétel nélkül fellépne a központi kormány ellen; de ezt a kormányt százféleképpen támadják, és százféleképpen veszik védelmükbe. Mindebből az következik, hogy az amerikai újságok sohasem tudnak a közvéleményben olyan viharos hullámokat kavarni, amelyek még a legbiztonságosabb gátakon is átcsapnak, ha ugyan el nem sodorják őket. Annak, hogy a sajtó megosztja erőit, vannak más – nem kevésbé érdekes – következményei is. Mivel akadály nincs, mindenki előtt egyformán nyitva áll az újságalapítás lehetősége. Másrészt akkora a konkurencia, hogy egyetlen lapalapító sem kecsegtetheti magát nagy nyereséggel, amiért is a legnagyobb iparmágnásoknak eszükbe se jut, hogy ilyen vállalkozásba fogjanak. De még ha jövedelmező üzlet volna is az újságkiadás, olyan nagy az újságok száma, hogy nem juthat tehetséges író minden szerkesztőség élére. Mindennek következményeként az amerikai újságírók nem foglalnak el valami magas helyet a társadalmi hierarchiában, és legjobb akarattal se lehet őket műveltnek nevezni,

sőt, mi tagadás, a gondolkodásuk is eléggé közönséges. Márpedig mindenben a többség szava a döntő; a többség előír bizonyos magatartásformákat, amelyekhez azután mindenki igyekszik alkalmazkodni. Ezeknek a közös beidegződéseknek az összességét hívják egy hivatás sajátosságának. A bírói hivatásnak például ugyanúgy megvan a sajátossága, mint az udvari életnek. A francia sajtónak például az, hogy az újságokban heves – bár korántsem színvonalatlan, sőt, nem ritkán ékesszóló – viták folynak arról, hogy mik is az állam legfontosabb érdekei. Lehet, hogy nem mindig ez a helyzet, de minden szabály alól van kivétel. Amerikában viszont az jellemzi a sajtót, hogy az újságíró durván nekimegy – nyersen és minden stilisztikai finomkodás nélkül – a vitapartnerének, ott az újságíró nem foglalkozik elvekkel, hanem az embert veszi célba: sokszor az ellenfél magánéletét sem tartja tiszteltben, csak hogy leleplezhesse gyengeségeit és jellemhibáit.

Természetesen nem követendő példaként mutatom be ezeket a viszásságokat; később azt is megpróbálom majd feltárni, milyen hatással vannak az újságok az amerikai nép jó ízlésére és erkölcsösségére; ezúttal – ismétlem – csak a politika világával szeretnék foglalkozni. Nem lehet nem észrevenni, hogy a korlátlan sajtószabadság politikai következményei csak közvetlenül járulnak hozzá a köznyugalom fenntartásához. Ezért akik köztiszteltnek örvendenek honfitársaik körében, nem nagyon merészelnek az újságokba írni, pedig ezzel félelmetes fegyverről mondanak le, tekintve hogy mégiscsak a sajtó a legalkalmasabb eszköz arra, hogy – ha az érdekük úgy kívánja – felkorbácsolják a nép indulatait.¹⁰ Mindennek legfontosabb következményeként az újságírók által kifejtett nézetek, legalábbis az olvasók szerint, vajmi keveset nyomnak a latban. Az olvasókat ugyanis a tények érdeklik, csakis ezért olvasnak újságot; márpedig az újságíró csakis úgy tud befolyásolni a véleményével, ha megváltoztatja vagy kiforgatja ezeket a tényeket.

A sajtó még ezekkel a korlátozott lehetőségekkel is óriási hatalom Amerikában. Már azzal is, hogy e hatalmas terület legtávolabbi zugaiba is elviszi a politikai életet. Mindig éber figyelmével folyamatosan leleplezi a politika rejtett mozzgórugóit, és erőnek erejével kényszeríti rá a közszereplőket, hogy egymás után odaálljanak a közvélemény ítélőszéke elé. A sajtó sorakoztatja fel az érdekeket bizonyos politikai vélemények mellett, és a sajtó fogalmazza meg a pártok alapelveit. A pártok, amelyeknek nem szükséges találkozniuk vagy kapcsolatot tartaniuk egymással, a sajtóban cserélnek eszmét, és a sajtóban jutnak egyezésre. Amikor olyan helyzet áll elő, hogy egyszerre nagyon sok újság indul ugyanabba az irányba, hosszú távon

csaknem kivédhetetlen a sajtó befolyása, mert jól célzott pörölycsapásokkal úgy megdolgozza a közvéleményt, hogy az végül képtelen lesz minden ellenállásra.

Az Egyesült Államokban az újságoknak külön-külön nincs valami nagy hatalmuk; ez azonban mit sem változtat azon, hogy a nép után az időszakai sajtó a legnagyobb hatalom.

ÁDÁM PÉTER fordítása

JEGYZETEK

¹ *A demokrácia Amerikában.* Gondolat, Bp., 1983. Válogatás és utószó Kulcsár Kálmán. Fordította Frémer Jusztina, Martonyi Éva, Miklós Lívía, Nagy Géza, Schulteisz Gyula és Sziógyártó László.

² *Az amerikai demokrácia.* Európa Könyvkiadó, Bp., 1993. Fordította Frémer Jusztina, Kiss Zsuzsa, Martonyi Éva, Miklós Lívía, Nagy Géza, Schulteisz Gyula és Szabolcs Katalin.

³ A magyar szöveg az alábbi kiadás alapján készült: Tocqueville: *Oeuvres*, II., éd. publ. sous la dir. d'André Jardin, Bibliothèque de la Pléiade, Gallimard, Paris, 202-210. (Ugyanez a rész az 1993-as Európa-féle kiadás 261-269. oldalán található.)

⁴ Vö. Alexis de Tocqueville: „A többség diktatúrája”. Ford. Ádám Péter, in *2000*, 2015. június, 3–7.

⁵ Tocqueville: *Oeuvres*. Gallimard, Paris, op. cit., 206.

⁶ Tocqueville: *Oeuvres*. Gallimard, Paris, op. cit., 843.

⁷ (Indiana) A cikk eredeti angol változatát azóta sem sikerült megtalálni.

⁸ Tocqueville a Restauráció-korabeli sajtóról beszél, amely politikai megfontolásból – erre kellett az okmánybélyeg – megsarcolta a fővárosból vidékre küldött napilapokat.

⁹ Tocqueville a *semi-périodique* kifejezést használja. A Restauráció alatt az „időszakos” (vagyis rendszeresen megjelenő) lapokra vonatkozó sajtótörvényt szabálytalan időközönként megjelenő sajtótermékekkel próbálták kijátszani.

¹⁰ Csak abban a ritka esetben írnak az újságokba, és akkor is saját nevükben, amikor a néphez akarnak fordulni: amikor például igazságtalanul megvádolták őket, és szeretnék tisztázni a helyzetet, és elmondani az igazságot. [*Tocqueville jegyzete*]